

Осадчук
Ігор Юрійович

Партійні системи в контексті функціонування атипових напівпрезидентських систем правління в Республіці Казахстан (1995–2018) і Російській Федерації (1993–2018)

УДК 328.123:328.161.2[(574+470)“1993/2018”
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2018-5-6-66-73>

Осадчук Ігор Юрійович
кандидат політичних наук, доцент
кафедри політології
Львівського національного університету
імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна

Атипові напівпрезидентські системи правління в пострадянських країнах потребують детального аналізу в українській політичній науці. У цьому контексті актуальним є дослідження партійних систем в атипових напівпрезидентських системах правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. Мета статті – визначити типи партійних систем в атипових напівпрезидентських системах правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. Теоретико-методологічною основою запропонованого наукового дослідження вибрано неінституціоналізм і його варіативні типи й парадигми. Головний метод, що став іманентною складовою частиною дослідження, – це метод порівняльного аналізу.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. висловлення парламентами вотуму недовіри урядам автоматично не призводило/не призводить до їх відставок, оскільки вони залежали/залежать від позицій/волі президентів, що зумовлювало/зумовлює атиповість напівпрезидентських (конституційних) систем правління в цих країнах. На основі таких індикаторів класифікації партійних систем, як: 1) кількість та розмір релевантних парламентських партій (частка мандатів релевантної партії – $\geq 3\%$ від фактичного складу легіслатури); 2) концентрація мандатів двох найбільших партій у легіслатурі; 3) співвідношення мандатів першої і другої за розмірами партій у легіслатурі; 4) співвідношення мандатів другої і третьої за розмірами партій у легіслатурі; 5) частка непартійних депутатів/рівень непартійності у легіслатурі, запропоновано авторську типологію партійних систем. На основі цієї методики визначено типи партійних систем в атипових напівпрезидентських системах правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. Встановлено, що в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. партійна система еволюціонувала від надмірно багатопартійної системи з однією великою партією та низьким рівнем непартійності до помірковано багатопартійної системи з однією супердомінуючою партією та низьким рівнем непартійності, а в Російській Федерації у 1993–2018 рр. – від надмірно багатопартійної системи з відносно рівновагою (або розмірним балансом) партій і середнім рівнем непартійності до помірковано багатопартійної системи з однією супердомінуючою партією та низьким рівнем непартійності.

Ключові слова: система державного правління, напівпрезидентська система правління, атипова напівпрезидентська система правління, партійна система, Республіка Казахстан, Російська Федерація.

Вступ. В українській політичній науці дослідження атипових напівпрезидентських систем правління та їх інституційних атрибутів, зокрема партійних систем, є актуальним напрямом у сфері аналізу конституційних (і/чи політичних) систем правління. Атипові напівпрезидентські системи правління або окремі аспекти політичного процесу та міжінституційних відносин, які прямо чи опосередковано вказують на атиповість напівпрезидентських систем правління у рамках республіканської форми державного правління, проаналізовано у працях таких авторів, як: О. Зазнаєв [4], І. Осадчук [13], В. Литвин [13] тощо. Особливості партійних систем у Республіці Казахстан і Російській Федерації досліджено в роботах таких авторів, як: В. Гельман [1; 2], Г. Голосов [3; 20], Л. Кармазіна [5], І. Локшин [10], Б. Макаренко [10], А. Мелешевич [11], І. Осадчук [15] тощо.

Мета та завдання. Мета статті – визначити типи партійних систем в атипових напівпрези-

дентських системах правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. Для реалізації поставленої мети треба вирішити такі дослідницькі завдання: 1) визначити конституційні системи державного правління (президенталізм, парламентаризм, напівпрезиденталізм та асамблейно-незалежну систему правління) у рамках республіканської форми державного правління; 2) з'ясувати суть і специфіку напівпрезидентської системи державного правління (напівпрезиденталізму); 3) проаналізувати умови й особливості застосування вотуму недовіри урядам як атрибуту атиповості напівпрезидентських систем державного правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр.; 4) запропонувати авторську методику визначення типів партійних систем і на її основі виділити типи партійних систем в атипових напівпрезидентських системах

правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою запропонованого наукового дослідження вибрано неонституціоналізм і його варіативні типи й парадигми. Головний метод, що став іманентною складовою частиною дослідження, – це метод порівняльного аналізу.

Результати. Однією з найапробованіших методик визначення конституційних і політичних систем державного правління у рамках республіканської форми державного правління є методика Р. Елгі [19]. У представленому дослідженні ми використовуємо модифікацію типології систем державного правління Р. Елгі, розроблену українським дослідником В. Литвином, який визначає: а) *президенталізм* (президентську систему правління) як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено систему державного правління), якій властива посада всенародно (прямо/опосередковано) обраного на фіксований термін президента й інституту кабінету/адміністрації президента (навіть можливо прем'єр-міністра), члени яких колективно відповідальні винятково перед президентом (разом із цим члени кабінету чи адміністрації президента можуть бути й індивідуально відповідальними перед парламентом/провідною палатою парламенту (легіслатурою), однак це не має дефінітивного впливу та значення на структурування системи державного правління); б) *парламентаризм* (парламентську систему правління) як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено систему державного правління), за якої президент отримує свої повноваження на підставі непрямого (невсенародного) вибору (наприклад, у легіслатурі), а прем'єр-міністр й урядовий кабінет колективно відповідальні винятково перед легіслатурою (разом із цим члени уряду, крім прем'єр-міністра, можуть бути індивідуально відповідальними і перед президентом та легіслатурою, однак це не має дефінітивного значення й впливу на структурування системи державного правління); в) *напівпрезиденталізм* (напівпрезидентську систему правління) як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено систему державного правління), якій властиві посада всенародно (прямо/опосередковано) обраного на фіксований термін президента, а також інститут прем'єр-міністра й урядового кабінету, які обов'язково колективно відповідальні хоча б перед легіслатурою (разом із цим прем'єр-міністр та урядовий кабінет можуть бути одночасно колективно відповідальними і перед парламентом, і перед главою держави; більше того, міністри урядового кабінету можуть бути індивідуально відповідальними перед парламентом і/чи президентом,

але це не має жодного дефінітивного значення та впливу на структурування системи державного правління), а також притаманний процес суміщення або дуалізації виконавчої влади, з одного боку, президентом (обов'язково як главою держави), а з іншого – прем'єр-міністром (обов'язково як главою уряду) та урядом/урядовим кабінетом [8, с. 5; 9, с. 7]. Незалежно від природи та процесуальної логіки парламентського вотуму недовіри уряду і/чи прем'єр-міністру напівпрезидентською позиціонується та система державного правління, в якій існує «безперервна» обов'язкова колективна відповідальність уряду та прем'єр-міністра перед легіслатурою, чи, інакше кажучи, в якій легіслатура володіє ініціативою ставити питання про колективну відповідальність уряду. Натомість усі інші/додаткові уточнення та атрибути є тільки допоміжними правилами класифікації систем правління, які варто застосовувати тільки у типологізації напівпрезиденталізму [8, с. 80]. Вказану модифікацію типології систем державного правління у рамках республіканської форми державного правління ми доповнюємо *асамблейно-незалежною системою правління*. М. Шугарт і Дж. Кері, а також О. Зазнаєв визначають *асамблейно-незалежну систему правління* як систему правління, для якої характерні такі ознаки: 1) не всенародні вибори глави держави; 2) уряд не несе відповідальності перед парламентом [4, с. 55; 22, с. 26].

У конституційних системах правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. є посада всенародно обраного президента, а також формально притаманний процес суміщення або дуалізації виконавчої влади, з одного боку, президентом (як главою держави), а з іншого – прем'єр-міністром (як главою уряду) та урядом/урядовим кабінетом. Щоби продемонструвати атиповість напівпрезидентських (конституційних) систем правління, проаналізуємо особливості інституту вотуму недовіри урядам у Республіці Казахстан та Російській Федерації.

У Республіці Казахстан у 1995–2007 рр. більшістю у дві третини голосів від загальної кількості депутатів кожної з палат (Мажилісу і Сенату) парламент за ініціативою не менше однієї п'ятої від загальної кількості своїх депутатів висловлював вотум недовіри уряду (ст. 53). Причому президент впродовж десяти днів розглядав питання про прийняття або відхилення відставки уряду (ст. 70). У Республіці Казахстан з 2007 р. уряд є колегіальним органом і у своїй діяльності відповідальний перед президентом та парламентом (ч. 2 ст. 64) [12; 16]. Згідно зі ст. 70, уряд заявляє президенту про відставку у разі висловлення Мажилісом (нижньою палатою парламенту) чи загалом парламентом вотуму недовіри уряду. Президент впродовж десяти днів розглядає питання про прийняття чи відхилення відставки уряду. Прийняття

відставки прем'єр-міністра означає припинення повноважень всього уряду. У разі відхилення відставки уряду президент доручає уряду подальше здійснення повноважень. При цьому президент має право з власної ініціативи прийняти рішення про припинення повноважень уряду і звільнити з посади будь-якого його члена [6]. Відтак висловлення парламентом вотуму недовіри уряду автоматично не призводить до його відставки, оскільки вона залежить від позиції/волі президента.

У Російській Федерації президент зберігає вплив на звільнення прем'єр-міністра, тому взаємини між президентом і прем'єр-міністром ієрархічні. Однак прем'єр-міністр формально є відповідальним перед президентом і парламентом. У цій країні вотум недовіри уряду не має миттєвої дії. Після висловлення Державною Думою (нижньою палатою парламенту) недовіри уряду президент має право оголосити про відставку уряду або не погодитися з рішенням легіслатури. Коли вотум недовіри урядові повторюють впродовж 3 місяців, президент має вибір: прийняти відставку урядового кабінету та призначити нового главу уряду чи зберегти чинний урядовий кабінет й упродовж чотирьох місяців призначити нові парламентські вибори (ст. 109, 117) [7]. Як наслідок, і це демонструє політична практика, парламентські вотуми недовіри урядам у Росії є рідкістю. Лише один з них був ефективним й отримав підтримку абсолютної більшості у легіслатурі, зокрема в 1995 р. проти урядового кабінету В. Черномірдіна, хоч і не доповнився згодою президента на припинення роботи уряду, а, відповідно, відзначився його «продовженням» [21]. Після цього Державна Дума впродовж десяти днів ініціювала ще один вотум недовіри уряду, однак він був неефективним, адже не отримав достатньої депутатської підтримки [18]. Тому очевидно, що вже на конституційному рівні парламентська відповідальність уряду перетворюється на порожній звук та слугує інструментом президенціалізації системи правління [25] (тобто «посилення президентських рис за послаблення парламентських складників» [17]). Зокрема, через розуміння того, що подвійна відповідальність урядового кабінету (перед парламентом і президентом) за бажання глави держави може обернутись винятково відповідальністю уряду перед президентом. Відповідно, елімінація участі парламенту в формуванні і відповідальності уряду властива російській системі правління не лише формально (інституційно-процесуально), а і фактично (політично-поведінково), оскільки вона не лише регламентована через норми права, а й траплялась на практиці, бо глава держави (особливо до 1999 р.) не відрізнявся особливим прагненням прислухатися до думки легіслатури [8, с. 322–323].

Таким чином, у Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр.

висловлення парламентами вотуму недовіри урядам автоматично не призводило/не призводить до їх відставок, оскільки вони залежали/залежать від позиції/волі президентів, що зумовлювало/зумовлює атиповість напівпрезидентських (конституційних) систем правління в цих країнах.

Особливе місце в партійних системах у Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. займають «партії влади» (про історію формування та ідеологічне позиціонування цих партій більш детально див. [15]). У рамках цього дослідження ми зосередимо увагу тільки на представництві «партій влади» у нижніх палатах парламентів аналізованих країн: 1) у Республіці Казахстан партія «Отан» (Отан)/«Нур Отан» (Nur Otan) за результатами виборів 1999 р. здобула 23 місця (з 77); 2004 р. – 42 місця (з 77); 2007 р. – 98 місць (з 98/107); 2012 р. – 83 місця (з 98/107); 2016 р. – 84 місця (з 98/107). У Казахстані після конституційної реформи 2007 р. 9 членів (із 107) Мажилісу (нижньої палати парламенту) обираються Асамблеєю народів Казахстану терміном на п'ять років (парламентські вибори 2007, 2012, 2016 рр.). Ці 9 депутатів нижньої палати парламенту позиціонуються як непартійні. Решта 98 мандатів розподіляються між партіями за результатами парламентських виборів; 2) в Російській Федерації за підсумками парламентських виборів 2003 р. Всеросійська політична партія «Єдина Росія» (ЕР) здобула 223 мандати; 2007 р. – 315 мандатів; 2011 р. – 238 мандатів; 2016 р. – 343 мандати (з 450).

Для визначення типів партійних систем в атипових напівпрезидентських системах правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. пропонуємо підхід до типологізації партійних систем, який полягає у врахуванні частки непартійних депутатів у складі парламентів/нижніх палат парламентів. Пояснюємо це тим, що непартійні депутати в деяких пострадянських країнах звикло виступають або раніше виступали основою (чи складником) парламентської підтримки президентів, а тому є важливими типологізаційно. Щоб врахувати цей факт, беремо за основу таксономію партійних систем А. Сіароффа [23; 24] та доповнюємо/модифікуємо її певними індикаторами, отримуючи новий класифікаційний ряд партійних систем (попередній варіант типології більш детально див. [14, с. 178–180]). Причому виділено такі індикатори класифікації партійних систем: 1) кількість та розмір релевантних парламентських партій (частка мандатів релевантної партії – $\geq 3\%$ від фактичного складу легіслатури); 2) концентрація мандатів двох найбільших партій у легіслатурі; 3) співвідношення мандатів першої і другої за розмірами партій у легіслатурі; 4) співвідношення мандатів другої і третьої за розмірами партій у легіслатурі; 5) частка непартійних

депутатів/рівень непартійності у легіслатурі. Більшість із них відповідає теоретико-методологічним зауваженням та логіці А. Сіароффа, а уточнення потребує індикатор співвідношення мандатів першої і другої за розмірами партій у легіслатурі. Справа у тому, що врахування цього індикатора дає змогу дистинктивно глянути на *природу таких типів партій*, як велика і домінуюча, а також виокремити феномен супердомінуючої партії. У кількісному зрізі *домінуюча партія* – це партія, котра має більше 50% мандатів у легіслатурі, *супердомінуюча партія* – це партія, котра має більше 75% мандатів у легіслатурі, а *велика партія*, нарешті, – це партія, яка не є домінуючою чи супердомінуючою, але концентрація її парламентських мандатів більша, ніж удвічі від концентрації мандатів будь-якої іншої партії в легіслатурі. Крім того, теоретико-методологічно новим є такий індикатор, як *рівень непартійності у легіслатурі*, який може бути низьким, середнім або високим. Низький рівень непартійності притаманний для кейсів, коли частка непартійних депутатів менша чи дорівнює 16,7% від фактичного складу легіслатури. Середній рівень непартійності – це кейс, коли частка непартійних депутатів становить від 16,8% до 33,4% від фактичного складу легіслатури. Зрештою, високий рівень непартійності властивий для кейсів, коли частка непартійних депутатів становить від 33,5% до 50,0% від фактичного складу легіслатури. Відповідно, на підставі врахування перерахованих індикаторів виділення типів партійних систем має бути двопорядковим: спочатку визначається логіка міжпартійної конструкції у партійній системі, а потім (за можливості) вона доповнюється параметром рівня непартійності партійної системи. Таким чином, теоретично можна отримати такі типи партійних систем:

- 1) *однопартійні* – це партійні системи, в яких функціонує одна релевантна партія;
- 2) *двопартійні незбалансовані (односторонні) системи з однією домінуючою партією* – це партійні системи, в яких концентрація парламентських мандатів двох релевантних партій становить не менше 95%; одна з цих партій має більше 50% мандатів у парламенті;
- 3) *двопартійні незбалансовані (односторонні) системи з однією супердомінуючою партією* – це партійні системи, в яких концентрація парламентських мандатів двох релевантних партій становить не менше 95%; одна з цих партій має більше 75% мандатів у парламенті;
- 4) *двопартійні збалансовані (змагальні) системи* (реально двопартійні системи без домінуючих чи супердомінуючих партій) – партійні системи, в яких: концентрація парламентських мандатів двох релевантних партій становить 95% або і більше; відношення мандатів першої парламентської партії до другої становить менше «2»;

5) *2,5-партійні системи* – партійні системи, в яких: кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; жодна з цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; концентрація парламентських мандатів двох найбільших партій становить 80–95%; відношення мандатів першої парламентської партії щодо другої становить менше «2»; відношення мандатів другої партії до третьої становить «2,5» та більше;

6) *помірковано багатопартійні системи з однією великою партією* – партійні системи, в яких: кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; жодна з цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; відношення парламентських мандатів першої партії щодо другої становить більше «2»;

7) *помірковано багатопартійні системи з однією домінуючою партією* – партійні системи, в яких: кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; одна з цих партій має більше 50% мандатів у парламенті;

8) *помірковано багатопартійні системи з однією супердомінуючою партією* – партійні системи, в яких: кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; одна з цих партій має більше 75% мандатів у парламенті;

9) *помірковано багатопартійні системи з двома великими партіями* – це партійні системи, в яких: кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; жодна з цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; відношення мандатів першої парламентської партії до другої становить менше «2»; відношення мандатів другої партії щодо третьої становить «2,5» і більше;

10) *помірковано багатопартійні системи з відносною рівновагою (чи розмірним балансом) партій* – партійні системи, в яких: кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; відношення мандатів першої парламентської партії до другої становить менше «2»; відношення мандатів другої партії до третьої становить менше «2,5»;

11) *надмірно багатопартійні системи з однією великою партією* – партійні системи, в яких: кількість релевантних політичних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; жодна з цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; співвідношення кількості мандатів першої парламентської партії до другої становить більше «2»;

12) *надмірно багатопартійні системи з однією домінуючою партією* – партійні системи, в яких: кількість релевантних політичних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; одна з цих партій має більше 50% мандатів у парламенті;

13) *надмірно багатопартійні системи з однією супердомінуючою партією* – партійні системи, в яких: кількість релевантних політичних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; одна з цих партій має більше 75% мандатів у парламенті;

14) *надмірно багатопартійні системи з двома великими партіями* – партійні системи, в яких: кількість релевантних політичних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; жодна з цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; співвідношення мандатів першої парламентської партії щодо другої становить менше «2»; відношення мандатів другої партії до третьої у парламенті становить «2,5» і більше;

15) *надмірно багатопартійні системи з відносною рівновагою (або розмірним балансом) партій* – партійні системи, в яких: кількість релевантних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; відношення мандатів першої парламентської партії щодо другої становить менше «2»; відношення мандатів другої партії щодо третьої становить менше «2,5»;

16) *атомізовані системи з однією великою партією* – партійні системи, в яких: кількість релевантних політичних партій парламенту становить одинадцять і більше; жодна з цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; співвідношення кількості мандатів першої парламентської партії до другої становить більше «2»;

17) *атомізовані системи з однією домінуючою партією* – партійні системи, в яких: кількість релевантних політичних партій парламенту становить одинадцять і більше; одна з цих партій має більше 50% мандатів у парламенті;

18) *атомізовані системи з однією супердомінуючою партією* – партійні системи, в яких: кількість релевантних політичних партій парламенту становить одинадцять і більше; одна з цих партій має більше 75% мандатів у парламенті;

19) *атомізовані системи з двома великими партіями* – партійні системи, в яких: кількість релевантних політичних партій парламенту становить одинадцять і більше; жодна з цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; відношення мандатів першої парламентської партії до другої становить менше «2»; відношення мандатів другої партії щодо третьої становить «2,5» і більше;

20) *атомізовані системи з відносною рівновагою (або розмірним балансом) партій* – партійні системи, в яких: кількість релевантних партій парламенту ста-

новить одинадцять і більше; відношення мандатів першої парламентської партії щодо другої становить менше «2»; відношення мандатів другої партії щодо третьої становить менше «2,5»;

21) *непартійні системи* – партійні системи, в яких непартійні депутати займають більше 50% мандатів.

На підставі запропонованої методики визначимо типи партійних систем в атипових напівпрезидентських системах правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. У Республіці Казахстан партійну систему в 1995–1999 рр. визначено як надмірно багатопартійну систему з однією великою партією (НБПз1ВП) та низьким рівнем непартійності; 1999–2004 рр. – як помірковано багатопартійну систему з відносною рівновагою (або розмірним балансом) партій (ПБПз3ВРП) і середнім рівнем непартійності; 2004–2007 рр. – як помірковано багатопартійну систему з однією домінуючою партією (ПБПз1ДП) та середнім рівнем непартійності; 2007–2012 рр. – як однопартійну систему (1П) і низьким рівнем непартійності; 2012–2018 рр. – як помірковано багатопартійну систему з однією супердомінуючою партією (ПБПз1СДП) та низьким рівнем непартійності (див. табл. 1).

У Російській Федерації партійну систему в 1993–1995 рр. визначено як надмірно багатопартійну систему з відносною рівновагою (або розмірним балансом) партій (НБПз3ВРП) і середнім рівнем непартійності; 1995–1999 рр. – як помірковано багатопартійну систему з однією великою партією (ПБПз1ВП) та середнім рівнем непартійності; 1999–2003 рр. – як надмірно багатопартійну систему з відносною рівновагою (або розмірним балансом) партій (НБПз3ВРП) і середнім рівнем непартійності; 2003–2007 рр. – як помірковано багатопартійну систему з однією великою партією (ПБПз1ВП) та низьким рівнем непартійності; 2007–2016 рр. – як помірковано багатопартійну систему з однією домінуючою партією (ПБПз1ДП); 2016–2018 рр. – як помірковано багатопартійну систему з однією супердомінуючою партією (ПБПз1СДП) та низьким рівнем непартійності (див. табл. 1).

Висновки. У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що в Республіці

Таблиця 1

Типи партійних систем в атипових напівпрезидентських системах правління в Республіці Казахстан (1995–2018) і Російській Федерації (1993–2018)

Республіка Казахстан						
1995–1999	1999–2004	2004–2007	2007–2012	2012–2016	2016–2018	
НБПз1ВП+ низький рівень н/п	ПБПз3ВРП+ середній рівень н/п	ПБПз1ДП+ середній рівень н/п	1П + низький рівень н/п	ПБПз1СДП + низький рівень н/п	ПБПз1СДП+ низький рівень н/п	
Російська Федерація						
1993–1995	1995–1999	1999–2003	2003–2007	2007–2011	2011–2016	2016–2018
НБПз3ВРП+ середній рівень н/п	ПБПз1ВП+ середній рівень н/п	НБПз3ВРП+ середній рівень н/п	ПБПз1ВП+ низький рівень н/п	ПБПз1ДП	ПБПз1ДП	ПБПз1СДП+ низький рівень н/п

Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. висловлення парламентами вотуму недовіри урядам автоматично не призводило/не призводить до їх відставок, оскільки вони залежали/залежать від позиції/волі президентів, що зумовлювало/зумовлює атиповість напівпрезидентських (конституційних) систем правління в цих країнах. На основі таких індикаторів класифікації партійних систем, як: 1) кількість та розмір релевантних парламентських партій (частка мандатів релевантної партії – $\geq 3\%$ від фактичного складу легіслатури); 2) концентрація мандатів двох найбільших партій у легіслатурі; 3) співвідношення мандатів першої і другої за розмірами партій у легіслатурі; 4) співвідношення мандатів другої і третьої за розмірами партій у легіслатурі; 5) частка непартійних депутатів/рівень непартійності у легіслатурі, запропоновано авторську типологію партійних систем. На основі цієї типології/методики визначено типи партійних систем в атипових напівпрезидентських системах правління в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. і Російській Федерації у 1993–2018 рр. Встановлено, що в Республіці Казахстан у 1995–2018 рр. партійна система еволюціонувала від надмірно багатопартійної системи з однією великою партією та низьким рівнем непартійності до помірковано багатопартійної системи з однією супердомінуючою партією та низьким рівнем непартійності, а в Російській Федерації у 1993–2018 рр. – від надмірно багатопартійної системи з відносно рівновагою (або розмірним балансом) партій і середнім рівнем непартійності до помірковано багатопартійної системи з однією супердомінуючою партією та низьким рівнем непартійності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гельман В. От «бесформенного плюрализма» – к «доминирующей власти»? Общественные науки и современность. 2006. № 1. С. 46–58.
2. Гельман В. Перспективы доминирующей партии в России. Pro et Contra. 2006. № 4. С. 62–71.
3. Голосов Г. Российская партийная система и региональная политика, 1993–2003. СПб.: Изд-во Европ. ун-та в Санкт-Петербурге, 2006. 300 с.
4. Зазнаев О. Атипичные президентские и полупрезидентские системы. Ученые записки Казанского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. 2005. Т. 147. Кн. 1. С. 54–69.
5. Кармазина Л. Сравнительный анализ институционализации партийных систем Казахстана и России. Ч. II. Центральная Азия и Кавказ. 2009. № 1 (61). С. 132–144.
6. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. (с изменениями и дополнениями от 10 марта 2017 г.). URL: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitution (дата обращения: 26.12.2018).
7. Конституция Российской Федерации от 12 декабря 1993 г. URL: <http://constitution.kremlin.ru/> (дата обращения: 26.12.2018).
8. Литвин В. Атрибути та різновиди напівпрезидентської системи правління в Європі: інституційно-процесуальний і політично-поведінковий аспекти: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 636 с.
9. Литвин В., Романюк А. Концептуалізація і теоретична дистинкція понять «форма державного правління» та «система державного правління» у політичній науці. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: Сер. 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Вип. 20: збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 3–12.
10. Макаренко Б., Локшин И. Современные партийные системы: сценарии эволюции и тенденции развития. Политис. Политическое исследование. 2015. № 3. С. 85–109. DOI: <https://doi.org/10.17976/jpps/2015.03.06>.
11. Мелешевич А. Партії влади та партійні системи в пострадянських країнах. Вибори та демократія. 2006. № 1 (7). URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3325/Meleshevych_Partii_vlady_ta_partiini_systemy.pdf (дата звернення: 26.12.2018).
12. О внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 7 октября 1998 г. № 284-І. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1010769#pos=0;249 (дата обращения: 26.12.2018).
13. Осадчук І., Литвин В. Атиповість напівпрезидентських систем державного правління в пострадянських країнах: контекст вотумів недовіри урядам. Politicus. 2018. Вип. 3. С. 49–57.
14. Осадчук І., Литвин В. Теоретико-методологічні параметри і підходи до типологізації партійних систем та емпірично-порівняльні результати їх верифікації на прикладі України (1990–2016). Політичні партії і вибори: українські та світові практики: збірник статей і тез за результатами наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 8 жовтня 2016 року/Заг. редакцією А. Романюка. Львів: Простір-М, 2017. С. 149–193.
15. Осадчук І. «Партії влади» в Росії та країнах Центральної Азії. Politicus. 2016. № 3. С. 80–83.
16. Осадчук І. Порівняльний аналіз президентціалізації систем правління у Білорусі та Казахстані: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 288 с.
17. Осадчук І. Президентціалізація/прем'єризація системи інститутів виконавчої влади в Росії. Вісник Дніпропетровського університету. Сер.: Філософія. Соціологія. Політологія. 2012. Т. 20. Вип. 22 (3). С. 294–299.
18. Clark W. Boxing Russia. Executive-Legislative Relations and the Categorization of Russia's Regime Type. Demokratizatsiya. 2010. Vol. 19. No. 1. P. 5–22.
19. Elgie R. A Fresh Look at Semipresidentialism: Variations on a Theme. Journal of Democracy. 2005. Vol. 16. No. 3. P. 98–112.
20. Golosov G. The five shades of grey: party systems and authoritarian institutions in post-Soviet Central Asian states. Central Asian Survey. 2018. DOI: 10.1080/02634937.2018.1500442.

21. Morgan-Jones E., Schleiter P. Governmental change in a president-parliamentary regime: The case of Russia 1994–2003. *Post-Soviet Affairs*. 2004. Vol. 20. No. 2. P. 132–163.

22. Shugart M., Carey J. *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 316 p.

23. Siaroff A. A Typology of Contemporary Party Systems. Paper Presented at the 20th World Congress of the International Political Science Association. Fukuoka, 9–13 July 2006. URL: http://paperroom.ipso.org/papers/paper_5213.pdf (Last accessed: 26.12.2018).

24. Siaroff A. *Comparative European Party systems: An Analysis of Parliamentary Elections Since 1945*. New York: Garland Publishing, 2000. 504 p.

25. Zaznaev O. *The Presidentialisation of a Semi-Presidential Regime: the Case of Russia / White S. Politics and the Ruling Group in Putin's Russia*. Palgrave Macmillan, 2008. P. 27–41.

REFERENCES:

1. Gel'man, V. (2006). Ot "besformennogo plyuralizma" – k "dominiruyushchej vlasti"? [From "formless pluralism" – to the "dominant power"?]. *Obshchestvennye nauki i sovremennost'*. № 1. S. 46–58 [in Russian].

2. Gel'man, V. (2006). Perspektivy dominiruyushchey partii v Rossii [Prospects of the dominant party in Russia]. *Pro et Contra*. № 4. S. 62–71 [in Russian].

3. Golosov, G. (2006). Rossiyskaya partiynaya sistema i regional'naya politika, 1993–2003 [Russian party system and regional politics, 1993–2003]. SPb.: Izd-vo Evrop. un-ta v Sankt-Peterburge. 300 s. [in Russian].

4. Zaznaev, O. (2005). Atipichnye prezidentskie i poluprezidentskie sistemy [Atypical presidential and semi-presidential systems]. *Uchenye zapiski Kazanskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Gumanitarne nauki*. T. 147. Kn. 1. S. 54–69 [in Russian].

5. Karmazina, L. (2009). Sravnitel'nyy analiz institutsionalizatsii partiynykh sistem Kazahstana i Rossii. Ch. II. [Comparative analysis of the institutionalization of party systems of Kazakhstan and Russia. Part II]. *Central'naya Aziya i Kavkaz*. № 1 (61). S. 132–144 [in Russian].

6. Konstitutsiya Respubliki Kazahstan ot 30 avgusta 1995 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami ot 10 marta 2017 g.) [Constitution of the Republic of Kazakhstan of August 30, 1995 (with amendments and additions of March 10, 2017)]. URL: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitution (data obrashcheniya: 26.12.2018) [in Russian].

7. Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii ot 12 dekabrja 1993 g. [Constitution of the Russian Federation of December 12, 1993]. URL: <http://constitution.kremlin.ru/> (data obrashcheniya: 26.12.2018) [in Russian].

8. Lytvyn, V. (2018). Atrybuty ta riznovydy napivprezidentskoi systemy pravlinnia v Yevropi: instytutsiino-protseualnyi i politychno-povedinkovy aspekti: monohrafiia [Attributes and Varieties of the Semi-presidential System of Government in Europe: Institutional, Procedural and Political, Behavioral Aspects: monograph]. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. 636 s. [in Ukrainian].

9. Lytvyn, V., Romaniuk, A. (2016). Kontseptualizatsiia i teoretychna dystynktsiia poniat "forma derzhavnoho

pravlinnia" ta "systema derzhavnoho pravlinnia" u politychnii nautsi [Conceptualization and Theoretical Distinction between the terms "Form of Government" and "System of Government" in Political Science]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova*: Ser. 22. Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplyn. Vyp. 20: zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova. S. 3–12 [in Ukrainian].

10. Makarenko, B., Lokshin, I. (2015). Sovremennye partiynye sistemy: stsenarii evolyutsii i tendentsii razvitiya [Modern party systems: scenarios of evolution and development trends]. *Polis. Politicheskie issledovaniya*. № 3. S. 85–109. DOI: <https://doi.org/10.17976/jpps/2015.03.06> [in Russian].

11. Meleshevych, A. (2006). Partii vlady ta partiini systemy v postradianskykh krainakh [Parties of Power and Party Systems in the Post-Soviet Countries]. *Vybory ta demokratsiia*. № 1 (7). URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3325/Meleshevych_Partii_vlady_ta_partiini_systemy.pdf (data zvernennia: 26.12.2018) [in Ukrainian].

12. O vnesenii izmenenij i dopolnenij v Konstitutsiyu Respubliki Kazahstan: Zakon Respubliki Kazahstan ot 7 oktyabrja 1998 g. № 284-I [On amendments and additions to the Constitution of the Republic of Kazakhstan: Law of the Republic of Kazakhstan of October 7, 1998 № 284-I]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1010769#pos=0;249 (data obrashcheniya: 26.12.2018) [in Russian].

13. Osadchuk, I., Lytvyn, V. (2018). Atyповist napivprezidentskykh system derzhavnoho pravlinnia v postradianskykh krainakh: kontekst votumiv nedoviry uridam [The atypical character of semi-presidential systems of government in post-Soviet countries: the context of votes of no confidence in governments]. *Politicus*. Vyp. 3. S. 49–57 [in Ukrainian].

14. Osadchuk, I., Lytvyn, V. (2017). Teoretyko-metodolohichni parametry i pidkhody do typolohizatsii partiynykh system ta empyrychno-porivnialni rezultaty yikh veryfikatsii na prykladi Ukrainy (1990–2016) [Theoretical and methodological parameters and approaches to the typology of party systems and empirical and comparative results of their verification on the example of Ukraine (1990–2016)]. *Politychni partii i vybory: ukrainski ta svitovi praktyky: zbirnyk statei i tez za rezultatamy naukovo konferentsii "Politychni partii i vybory: ukrainski ta svitovi praktyky" (pamiaty Yurii Romanovycha Shvedy) vid 8 zhovtnia 2016 roku / Za zah. redaktsiieiu A. Romaniuka*. Lviv: Prostir-M. S. 149–193 [in Ukrainian].

15. Osadchuk, I. (2016). "Partii vlady" v Rosii ta krainakh Tsentralnoi Azii ["Parties of power" in Russia and Central Asian countries]. *Politicus*. № 3. S. 80–83 [in Ukrainian].

16. Osadchuk, I. (2014). Porivnialnyi analiz prezidentsializatsii system pravlinnia u Bilorusi ta Kazahstani [Comparative analysis of presidentialization of systems of government in Belarus and Kazakhstan]: dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. 288 s. [in Ukrainian].

17. Osadchuk, I. (2012). Prezidentsializatsiia i premierzatsiia systemy instytutiv vykonavchoi vlady v Rosii [Presidentialization/prime ministerialization of system of

executive power institutions in Russia]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii: Filosofiia. Sotsiologiia. Politologiia*. T. 20. Vyp. 22 (3). S. 294–299 [in Ukrainian].

18. Clark, W. (2010). Boxing Russia. Executive-Legislative Relations and the Categorization of Russia's Regime Type. *Demokratizatsiya*. Vol. 19. No. 1. P. 5–22 [in English].

19. Elgie, R. (2005). Variations on a Theme: A Fresh Look at Semi-Presidentialism. *Journal of Democracy*. Vol. 16. No. 3. P. 1–21 [in English].

20. Golosov, G. (2018). The five shades of grey: party systems and authoritarian institutions in post-Soviet Central Asian states. *Central Asian Survey*. DOI: 10.1080/02634937.2018.1500442 [in English].

21. Morgan-Jones, E., Schleiter, P. (2004). Governmental change in a president-parliamentary regime: The case of Russia 1994–2003. *Post-Soviet Affairs*. Vol. 20. No. 2. P. 132–163 [in English].

22. Shugart, M., Carey, J. (1992). *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press. 316 p. [in English].

23. Siaroff, A. (2006). A Typology of Contemporary Party Systems. Paper Presented at the 20th World Congress of the International Political Science Association. Fukuoka, 9–13 July 2006. URL: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_5213.pdf (Last accessed: 26.12.2018). [in English].

24. Siaroff, A. (2000). *Comparative European Party systems: An Analysis of Parliamentary Elections Since 1945*. New York: Garland Publishing. 504 p. [in English].

25. Zaznaev, O. (2008). *The Presidentialisation of a Semi-Presidential Regime: the Case of Russia / White S. Politics and the Ruling Group in Putin's Russia*. Palgrave Macmillan. P. 27–41 [in English].

Party systems in the context of functioning of atypical semi-presidential systems of government in the Republic of Kazakhstan (1995–2018) and the Russian Federation (1993–2018)

Osadchuk Ihor Yuriiovych

PhD in Political Science,
Associate Professor at the Department
of Political Science
of Ivan Franko National University of Lviv
Universitetska str. 1, Lviv, Ukraine

Atypical semi-presidential systems of government in the Post-Soviet countries requires a detailed analysis in Political Science. In this context, the analysis of party systems in atypical semi-presidential systems of government in the Republic of Kazakhstan (in 1995–2018) and the Russian Federation (in 1993–2018) is extremely actual. The purpose of the article is to determine the types of party systems in atypical semi-presidential systems of government in the Republic of Kazakhstan (in 1995–2018) and the Russian Federation (in 1993–2018). New institutionalism and its various types and paradigms are chosen as theoretical and methodological basis of the proposed research. The main method of the study is the method of comparative analysis.

As a result of the article, it is argued that parliamentary vote of no confidence in government does not automatically lead to government's resignation, since it depends on the position/will of a president in the Republic of Kazakhstan (in 1995–2018) and in the Russian Federation (in 1993–2018). It determines the atypicality of semi-presidential (constitutional) system of government in the analyzed countries. Based on the author's methodology, it was classified the types of party systems in atypical semi-presidential systems of government in the Republic of Kazakhstan (in 1995–2018) and in the Russian Federation in 1993–2018. Consequently, it is argued that party system in the Republic of Kazakhstan in 1995–2018 evolved from an extreme multiparty system with one major party and low level of non-partisanship to a moderate multiparty system with one super-dominant party and low level of non-partisanship. In return, party system in the Russian Federation in 1993–2018 changed from an extreme multiparty system with relative equilibrium (or dimensional balance) of parties and average level of non-partisanship to a moderate multiparty system with one super-dominant party and low level of non-partisanship.

Key words: system of government, semi-presidential system of government, atypical semi-presidential system of government, party system, Republic of Kazakhstan, Russian Federation.